

SDAM

Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

**GÖÇ EDENLERİN KENTLİLEŞMESİNDE
ARACI BİR KURUM OLARAK
HEMŞEHRİ DERNEKLERİ**

ŞUBAT 2016

GÖÇ EDENLERİN KENTLİLEŞMESİNDE ARACI BİR KURUM OLARAK HEMŞEHRİ DERNEKLERİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ملخص	iii
GİRİŞ	1
1. GÖÇ, KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME KAVRAMLARI	2
2. HEMŞEHRİ VE HEMŞEHRİLİK İLİŞKİLERİ	3
3. HEMŞEHRİ DERNEKLERİ	4
3.1. Hemşehri Derneklerinin Tanımı ve Kuruluş Amaçları	4
3.2. Hemşehri Derneklerinin İşlevleri	5
3.2.1. Sosyo-Kültürel İşlevler	5
3.2.2. Sosyo-Ekonomik İşlevler	6
3.2.3. Siyasal İşlevler	6
3.3. Tampon Kurum Olarak Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Sürecindeki Rolü	7
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	10
KAYNAKÇA	12

ÖZET

Türkiye’de hızlı ve düzensiz nitelikte gerçekleşen göçler, birçok olumsuz sonuçlara sebebiyet vermektedir. Göç edilen kent ortamında çeşitli sorunlarla karşılaşan bireyler, kendileriyle hemşehrilik bağları olan kişilerle dayanışma içerisine girmektedir. Söz konusu dayanışmanın kurumsallaşarak resmi bir hüviyet kazanması sonucu “hemşehri dernekleri” ortaya çıkmaktadır.

Raporumuzda, göç, kent, kentleşme ve kentlileşme kavramları izah edilmiş, hemşehrilik ilişkilerinin doğası ele alınmış, hemşehri derneklerinin aracı bir kurum olma yönü vurgulanarak sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal işlevleri değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Rapid and irregular emigration end up in very negative results. The individuals encountering various kinds of problems in the cities try to cooperate and develop relations with the fellow countrymen. This relationship with the countrymen gains an official identity and is institutionalized with the foundation of fellow countrymen associations.

The concepts of emigration, urban, urbanization and urbanising are explained, the nature of citizenship is dealt and the socio-economic, cultural and political aspects of fellow countrymen associations as an intermediary institution is evaluated in this report.

ملخص

الهجرة الداخلية التي تجري في تركيا بشكل سريع وعشوائي يكون لها تداعيات سلبية في صعوبة تأمين السكن والعمل وغيرها من الأمور الحياتية.

ومن اجل الحلول والتسهيلات لهذه التداعيات يقوم بعض المهاجرون من أهالي المدينة الواحدة بإنشاء جمعيات أهلية بين أبناء مدينتهم ما يطلق عليها بالتركية "همشري". كما يتناول هذا التقرير ظاهرة الهجرة والتمدن ودور هذه الجمعيات في حياة أهالي المدينة الواحدة في موطنهم الجديد من الناحية الاجتماعية والاقتصادية والسياسية والثقافية.

GİRİŞ

Türkiye’de göç hareketleri genel itibariyle 1950’den sonra ivme kazanmış, 1980’den sonra ise hızlı bir seyir izlemeye başlamıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde on yıllardır sürmekte olan silahlı çatışma atmosferi de, “zorunlu ve ani” göçlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye’de Doğu’dan Batı’ya, kırdan kente, küçük yerleşim birimlerinden büyük metropollere doğru gerçekleşen göçler, hem göç edilen yerler hem de göç eden kitleler açısından önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu sorunların başında, göç eden kitlelerin göç ettikleri kentlerin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel ortamına yeterli düzeyde uyum sağlayamaması gelmektedir. Bu uyumsuzluk, göç edenler üzerinde yabancılaşma, yalnızlaşma, suça itilme gibi psikolojik ve sosyal sorunlara yol açmakta ve göç edenler memleketleri ile yeni kent yaşamı arasında bocalama yaşamaktadır. Aynı şekilde göç edilen kentlerde de çok boyutlu problemlere sebebiyet verilmektedir. Bu bağlamda, gerek göç edenler gerekse göç edilen yerleşim yeri açısından “hemşehri dernekleri” önemli niteliklere sahip bir yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı kesimler tarafından “kentleri köylüleştirilen ve kitlelerin modernizasyonunu geciktiren” kuruluşlar olarak değerlendirilse de hemşehri dernekleri; göç sonrası yaşanan iş bulma, barınma, kente uyum sağlama ve kentte tutunma gibi unsurların sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi noktasında “aracı bir kurumdur.” Hemşehri dernekleri, memleket kültürü ile kent kültürü arasındaki gerilimi azaltan, bireylerin kendi öz kültürlerini yaşatmakla birlikte kent kültürüne adapte olmalarını sağlayan bir geçiş alanıdır.

1. GÖÇ, KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME KAVRAMLARI

Göç, genel olarak bir mekândan ayrılıp başka bir mekâna yerleşme anlamına gelse de, sosyolojik olarak bu anlamın ötesinde sosyo-kültürel, politik ve ekonomik bazı hususiyetleri de barındırmaktadır. Bu bağlamda göç, birey ve grupların sosyal, siyasi ve iktisadî vb. nedenlerle, isteğe bağlı veya zorunlu olarak kendi yerleşim alanlarından ayrılıp başka bir yerleşim alanına yerleşmelerini ifade eden sosyal bir hareketlilik olarak tanımlanabilir.

Kent, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri, yönetim durumu ve nüfus bakımından kırsal alanlardan ayırt edilen, genellikle tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretim dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, teknolojik gelişme derecelerine göre belirli bir büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine varmış, ikincil toplumsal ilişkilerin, toplumsal farklılaşma, uzmanlaşma ve hareketliliğin yaygın olduğu yerleşim alanıdır.¹

Kentleşme, dar anlamıyla, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kentlerin nitelik ve nicelik açısından büyümesini ifade eder. Geniş anlamda ise, toplumda işbölümü, örgütlenme ve uzmanlaşmanın artması ve insan davranış ve ilişkilerinde kente özgü değişikliklerin ortaya çıkaran bir nüfus birikim sürecini anlatır.

Kentlileşme ise, kentleşmenin toplumsal değişim boyutunu, yani kentleşmeyle başlayan değişimin insan davranış ve ilişkilerine, değer yargılarına, yaşam tarzlarına yansıma sürecini ifade eder. Kentlileşme, göçmenin geleneksellikten uzaklaşmasını ve organize bir toplumsal yaşama sahip olan kentle bütünleşmesini anlatır. Bu süreçte, geleneksel değerlere sahip göçmenler, karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde bir yandan kentli değerlere uyum sağlama, diğer yandan ise kırsal değerleri terk etmeme ikilemi yaşarlar. Göçle birlikte yaşanan ilk şok atlatılıp kentin sunduğu olanaklardan yararlanılmaya başlanıldığında kentlileşme yolunda ilk adım atılmış olur. Bu süreç, çok yönlü olarak gerçekleşir. Ekonomik yönü, bireyin geçimini tamamen kente özgü işlerle sağlamasının; toplumsal ve kültürel yönü ise, kente özgü değerlerin ve davranış biçimlerinin benimsenmesinin bir sonucudur. Kısacası, kentlileşme, kırı yavaş yavaş dışlayarak göçmeni kent insanına dönüştürür.²

¹ Sezgin KIZILÇELİK: **Sosyoloji Yazıları 2**, Anı Yayıncılık, Ankara 2000, s.114.

² Gürbüz ÖZDEMİR: “Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Ankara 2013, Volume 8/6, s.580. www.turkishstudies.net/DergiPdfDetay.aspx?ID=4702 Erişim Tarihi: 25.02.2016

2. HEMŞEHRİ VE HEMŞEHRİLİK İLİŞKİLERİ

“Hemşehri” kavramı, ilişkiyel bir mahiyete sahiptir. Hemşehri tanımlamasının ortaya çıkabilmesi için en az iki kişinin olması gerekir. İlişkiyeliliği içinde hemşehri, “aile kökeni aynı coğrafi alandan olan ve kendisiyle hemşehrilik bağı tanımlanan kişidir.” Birbirlerini tanımayan kişiler, karşısındakinin fiziksel görünüşüne, konuşmasına bakarak birbirlerini coğrafi alana referansla kategorileştirerek, birbirlerini “biz” ve “onlar” olarak değerlendirirler. Bu durumda kişi kendisini öznel olarak coğrafi mekânla ve oraya ait olan diğler insanlarla, oranın kültürü ve çevresiyle özdeşleştirmektedir.³

Gündelik yaşamda ise, hemşehrilik öncelikle toplumsal bir kimlik kavramıdır. Önceden planlanmamış, geçici karşılaşmalarda ve/veya kişilerarası iletişimin başlangıcında önceden tanışmayan bireylerin “Nerelisin” sorusuna verdikleri cevaba göre yaptıkları bir sınıflandırmadır. Göç ve kentleşme bağlamında bakıldığında ise, birbirlerini daha önceden tanımayan bireylerin birbirlerini sınıflandırmasını tarif etmektedir. Kavram, bir coğrafi alana ait olayı bildiren kimlik ve kimlikleri tanımlar ve kentsel mekânlar bağlamında memleketi aynı yer olan kişilerin paylaştıkları ortak kültür özellikleri temelinde kurulmuş olan ilişki ağlarını ve bu ilişki ağları aracılığıyla geliştirilmiş örgütsel ve birleştirici/ilişkilendirici pratikleri ifade eder.⁴

Hemşehrilğe dayalı ilişki ağları, hemşehri kahvehanelerinde olduğu gibi (yüz yüze) teke tek ilişkiler ve grup/cemaat ilişkilerine kadar enformelle formel arasında çeşitlilik göstermektedir.⁵

Hemşehrilğe dayalı enformel ilişki ağları, ev ve çalışacak iş bulma gibi her alanda birincil ilişki türünü içerir. Aynı coğrafi yere ait olmanın verdiği güven hissi, hemşehrilik ilişkilerinin temelini oluşturur. Hemşehrilik ilişki ağlarının formel örgütlenmesi ise, bir grup hemşehrinin kurduğu dernek veya vakıflardan oluşur. Dernek ve vakıflar, hemşehri ilişki ağlarına ve hemşehrilik olgusuna en çok katkısı olan örgütlenme şeklidir. Çünkü bu yolla hemşehrilik bağı resmi makamlarca onaylanmaktadır.⁶

³ Aynur KÖSE: “Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik” **Akademik İncelemeler Dergisi**, Sakarya 2008, Cilt:3, Sayı:1, s.223.

⁴ Ayça KURTOĞLU: **Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.19.

⁵ Ayça KURTOĞLU: “Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, <https://ejts.revues.org/375> Erişim Tarihi: 25.02.2016

⁶ Ayça KURTOĞLU, a.g.m., <https://ejts.revues.org/375> Erişim Tarihi: 25.02.2016

3. HEMŞEHİRİ DERNEKLERİ

3.1. Hemşehri Derneklerinin Tanımı ve Kuruluş Amaçları

Göç eden insanlar, göç ettikleri yerleşim yerlerinde farklı bir yaşam tarzıyla karşılaşmakta ve bu durum insanların uyum sağlamada bazı sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bunun için göç genellikle, kentlerdeki akraba, hemşehri gibi yakınlık duyulan kişilerin bulunduğu bölgelere yönelik gerçekleşen bir olgudur. Göç edenlerin yapmış olduğu bu öncelikli tercih, onların yeni gittikleri yerlerde kendilerini yalnız hissetmemeleri ve ihtiyaç duyulduğunda kendilerine yardımcı olunacağı inancından kaynaklanmaktadır.⁷

Enformel düzlemde göç edilen yerlerde hemşehrilerle kurulan dayanışmaya dayalı ilişkiler ağı, resmi düzeyde bir örgütlenmeye evrildiğinde karşımıza “hemşehri dernekleri” çıkmaktadır. Hemşehri dernekleri, aynı memleketten başka bir yere göç eden insanların “hemşehrilik” ortak paydası ile bir araya gelip kurdukları yardımlaşma ve dayanışma amaçlı sivil toplum kuruluşlarıdır.

Hemşehri derneklerinin kuruluş amaçlarını; “kente ayak uydurmak için uygun ortamların oluşmasını sağlamak”, “hemşehrileri dernek çatısı altında toplamak”, “gelinen yöreye ait kültürel değerleri korumak ve yaşatmak”, “maddi durumları iyi olmayanlara yardımda bulunmak”, “hemşehrilerin kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bir ortam oluşturmak” şeklinde ifade etmek mümkündür.⁸

Raporumuz kapsamında mülakat yaptığımız hemşehri derneklerinin⁹ başkanları da, derneklerinin kuruluş amaçlarıyla ilgili çok boyutlu bir “yardımlaşma ve dayanışma” yönüne vurgu yapmışlardır. Hemşehri dernekleri aracılığıyla gerçekleştirilen dayanışma, kültürel canlılığı muhafaza etmek, sosyal adaptasyonu hızlandırmak, ekonomik sıkıntıları minimize etmek ve siyasi mekanizmalarda etkin bir konum elde etmek gibi çeşitli işlevleri yerine getirmektedir.

⁷ Elif Bilge ŞAHİN: **Hemşehri Dernekleri ve Siyasal Katılım: Mersin Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2015, s.67.

⁸ Elvan TERZİ ve Yüksel KOÇAK: “Hemşehri Dernekleri, Hemşehrilik Bilinci ve Kentleşme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Sultangazi’deki Karşılı Hemşehri Dernekleri Örneği”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya 2014, Sayı: 32, s.142.

⁹ Rapor kapsamında İstanbul’da faaliyet yürüten Bingöl, Erzurum, Gümüşhane, Mardin, Tokat ve Sivas illerine ait bazı hemşehri dernekleriyle görüşülmüştür.

3.2. Hemşehri Derneklerinin İşlevleri

3.2.1. Sosyo-Kültürel İşlevler

Hemşehri derneklerinin sosyo-kültürel işlevlerinin başında üyelerinin bağlı olduğu kültürel değerleri yaşatmak gelmektedir. Özellikle yeni göç eden bireylerin bir yandan kent kültürüne uyum sağlayabilmesi, diğer yandan ise yabancısı olduğu kentsel yaşam içerisinde öz değerlerini yitirmemesi hedeflenmektedir. Rapor kapsamında görüştüğümüz İstanbul Mardinliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Abdurrahman Geşgin, derneklerinin bu hususta yerine getirdiği işlevi şöyle ifade etmiştir: *“Köyden kente göç eden hemşehrilerimiz için kentte yaşama kurallarını aktarıyor, bu hususta çeşitli etkinlikler düzenliyoruz. Üyemiz olan hemşehrilerimize İstanbul kültürünü aktarıp kendilerini kaybetmeyecekleri bir bilinç kazandırmaya çalışıyoruz.”*

Hemşehri dernekleri, üyelerini düzenli aralıklarla bir araya getirerek kente özgü bir yalnızlıktan kurtarmaya çalışmaktadır. Söz konusu birliktelikler göç eden bireyler üzerinde sosyalleşme açısından olumlu bir etki bırakmaktadır. İstanbul Erzurum Aziziye Elmalı Köyü Derneği Başkanı, *“Düğün, sünnet, cenaze veya hastalık gibi durumlarda üyelerimizle bir araya geliyoruz. Bu durum, hemşehrilerimizin kendilerini yalnız hissetmelerinin önüne geçiyor ve sosyal açıdan önemli bir görev yerine getirilmiş oluyor”* demiştir. Sivas Koyulhisar Akseki Köyü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Faruk Coşgun ise, dışarıdan bir katılımın ötesinde cenaze ve taziye işlemlerinin de dernekleri tarafından yerine getirildiğini, memlekette bazı yolların yapıldığını, memleketten gelen misafirlerin ağırlanması için konuk evinin tahsis edildiğini belirtmiştir.

Hemşehri dernekleri, üyeleri arasında piknikler, spor müsabakaları, gezi gibi sosyal aktiviteler de düzenlemektedir. İstanbul Bingöl Kültür ve Dayanışma Vakfı (BİNDAY) Başkanı Müslüm Ayyıldız, belirli zamanlarda memlekete geziler düzenlediklerini ve böylelikle memleket ile bulunulan kent arasında iletişimin devamlılığını sağlamaya çalıştıklarını belirtmiştir. Gümüşhane Yayladere Köyü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı da, İstanbul Feshane’de her yıl Gümüşhane ile ilgili etkinlikler düzenleyerek memleketlerinin tanıtımına katkı yaptıklarını ifade etmiştir. İstanbul Tokat Dernekler Federasyonu Başkanı Ahmet Yılmaz ise, *“Belirli aralıklarla memlekete ziyaretler düzenliyoruz, orada mesire alanı kurduk. Ayrıca Tokat’ın kültürünü yansıtmak için İstanbul’da da etkinlikler yapıyoruz Ek olarak spor müsabakalarıyla dernek üyeleri arasında iletişimi pekiştiriyoruz.”* diyerek hemşehri derneklerinin sosyal işlevlerine işaret etmiştir.

3.2.2. Sosyo-Ekonomik İşlevler

Hemşehri dernekleri, üyelerine iş bulma ve barınma hususlarında yardımcı olmaktadır. Hemşehrilik bağları üzerinden gerçekleştirilen bu durum, bireylerin ihtiyaçlarını karşılaması noktasında önemli bir işleve sahiptir. Bunun yanı sıra, derneklere mensup varlıklı kimselerin hemşehrilik olgusundan ötürü dernek çatısı altında muhtaç kimselere ekonomik yardımlarda buldukları da görülmektedir. Bu hususta, İstanbul Tokat Dernekler Federasyonu Başkanı Ahmet Yılmaz, *“Üyeler arasında toplanan paralarla sıkıntılı ailelere yardımcı olup temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyoruz”* demiştir. İstanbul Mardinliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Abdurrahman Geşgin ise, *“Hemşehrilerimize konut temini ile ilgili olarak tanıdık inşaat firmalarıyla ya da üyelerimiz vasıtasıyla müdahil oluyoruz. İş bulma konusunda da derneğimiz tanıdık firmalarla iletişime geçip olanaklar oluşturuyor.”* diyerek hemşehri derneklerinin ekonomik işlevlerine vurgulamıştır.

Hemşehri dernekleri, üyelerinin ihtiyaçlarını giderme noktasında yönlendirmelerde de bulunmaktadır. Kültürel yapı içerisinde bireyler, *“Kazanacaksa hemşehrim kazansın”* anlayışında olabilmektedir. Alışveriş yapılacak hemşehriye ise, hemşehri derneği vasıtasıyla ulaşabilmektedir. Böylelikle, hem işletme sahibi hem de müşteri pozisyonundaki dernek üyeleri, dernek vasıtasıyla menfaatlerini temin edebilmektedir.

3.2.3. Siyasal İşlevler

Hemşehri dernekleri, esasen kente uyum sağlama noktasında dayanışma amaçlı kuruluşlar olarak teşekkül etseler de, daha sonraki süreçlerde siyasal işlevler de yerine getirmeye başlamıştır. Hemşehri dernekleri, sivil toplum kuruluşları olmaları hasebiyle özellikle yerel düzeyde kent yönetimlerini etkilemek, yönetim mekanizmaları üzerinde baskı kurarak yönlendirmek, karar alma süreçlerinde etkin olmak, yönetimlerde temsil edilme olanaklarına erişmek ve kendi üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya dönük ortamların oluşmasını sağlamak için gayret gösterirler.

Yöneticilerin ve temsilcilerin belirlendiği seçim dönemlerinde hemşehri dernekleri üye sayılarına ve etkinlik alanlarına göre siyasi partiler/adaylar tarafından muhatap alınmakta ve talepleri hususunda siyasi pazarlıklar yapılmaktadır. Adaylar toplu halde kitlelere ulaşmak açısından hemşehri derneklerini önemli bir araç olarak görmektedirler. Bu bağlamda, hemşehri dernekleri, hemşehri olan adayları destekleme ya da bir siyasi partiye üyelerini yönlendirme hususunda önemli bir siyasi aktör olarak görülmektedir.

3.3. Tampon Kurum Olarak Hemşehri Derneklerinin Kentleşme Sürecindeki Rolü

Hemşehri dernekleri üzerinde yapılan incelemeler, daha çok siyasal katılma, sosyal dayanışma ve ekonomik ilişkiler ekseninde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, bazılarına göre bu dernekler sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayarak bireyselliğin öne çıktığı kent hayatında önemli bir ihtiyacı gideren “ara kurumlar” olarak yorumlanmaktadır.¹⁰

Hemşehri derneklerini, göç sonucu kişilerin karşılaşmış olduğu sorunları ortadan kaldırmaya ve yeni ortama uyum sağlamaya yardımcı olacak kurumlar olarak değerlendirebiliriz. Kırsal alanda karşılaştıkları sorunları cemaat ilişkileri çerçevesinde kendi yakınları yardımıyla çözüme imkânına sahip olan bu kişiler, kentte karşılaştıkları sorunlarda bu sorunları çözmeye yardımcı olabilecek kurumlardan yardım alma gereği hissederler.

Sosyolog Mübeccel Kıray, söz konusu kurumları “tampon kurumlar” olarak ifade eder. Bu kurumlar kentleşen kişilerin kentte kendilerini yalnız ve çaresiz hissetmelerini önleyerek toplumsal bir bütünleşme sağlamaktadır. Kıray, “tampon mekanizma” kavramını şu şekilde açıklamaktadır: “Görelilik olarak daha hızlı ve daha kapsamlı değişim hallerinde, her iki temel yapıda da görünmeyen, fakat oluşum içerisinde beliren ve bütünleşmeyi mümkün kılan kurumlar ve ilintiler ortaya çıkar ya da eski müesseseler yeni fonksiyonlar kazanır. Bu hâl, sosyal yapının her müessesesi, ilintisi ya da bunlarla ilgili değerlerin hepsinin aynı anda ve aynı hızla değişip, aynı süre içerisinde yeni bir yapı haline gelmemesinden doğar. Toplumsal değişimin buhransız olmasını sağlayan, çözümlenin önüne geçen ve her iki sosyal yapıya da ait olmayan bu yeni beliren müesseseler, ilintiler, değerler ve fonksiyonları biz ‘tampon mekanizmalar’ terimi ile ifade ediyoruz. Bu ‘tampon mekanizmalar’ sayesinde, sosyal yapının çeşitli yönleri birbiri ile bağlanır, fonksiyonel bütünü parçası olmayan taraflar kaybolur. Bu şekilde toplumun orta hızda bir değişim oluşumunda da görelilik bir denge halinde kalması mümkün olur”.¹¹

Kent yaşamının en belirgin özelliklerinden biri, bireylerin örgütlü bir yapı içerisinde ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Köyden göçen insanlar ise, bu yapıya yabancıdır ve örgütlü yapı içinde yer alabilmeleri uzun bir süreci gerektirmektedir. Eğitim- öğrenim düzeyini yükseltmek ve kentin davranış örüntülerini içselleştirmek zaman, emek, yetenek istemektedir. Göçmenlerin kentte bilmedikleri yapı karşısında tutunabilmek için en kolay ve en az maliyetli

¹⁰ Ercan AKÇA: **Büyükşehir Belediyelerinde, Hemşehri Derneklerinin Yerel Siyaset ve Kent Yönetimi Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s.20.

¹¹ Ahmet ÖZKİRAZ ve Yavuz ACUNGİL: “Hemşehri Derneklerinin Kentleşme Sürecindeki Rolü (Tokat Örneği)”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Haziran 2012, Cilt: 29, Sayı: 1, s.254.

destek unsurları kendilerinden önce kente göç eden hemşehrileridir. İşte göçmenlerin bir anlamda kentte oluşturdukları ve içinde buldukları ilk örgütlü yapı da “hemşehri dernekleridir.”¹²

Kent yaşamına geçişte tampon bir kurum olan hemşehri derneklerinin önemi, 1990’lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nden Türkiye’nin batısına göç edenlerin durumlarına bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. Bu dönemde Doğu’dan göç edenlerle Türkiye’nin diğer bölgelerinden göç edenler arasında hemşehri derneklerinin teşekkülü hususunda önemli farklılıklar bulunmaktadır. Hemşehri derneklerinden yoksun olan Doğuların adapte olmaları ve kentlerde tutunmaları örneğin Karadeniz ve İç Anadolu Bölgesi’nden gelenlere nazaran çok daha zor olmuştur.

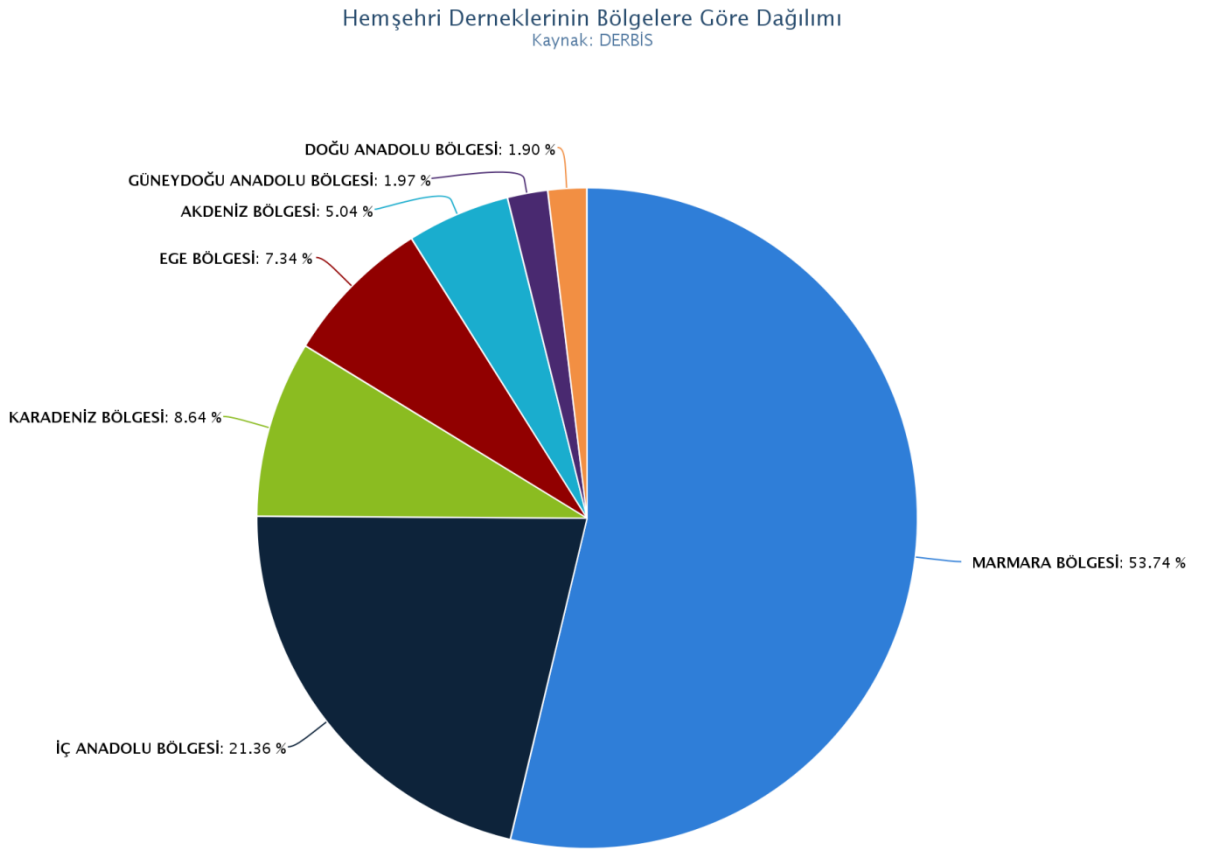
Doğu’dan göç edenlerin hemşehri dernekleri kurma noktasında yetersiz kalmalarının nedeni, sadece onların “zorunlu ve ani” göç etme biçiminden kaynaklanmamaktadır. Bu bölgelerden göç edenlerin çoğu, kırsal kesimden gelmedir, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Bölgenin kırsal kesiminde tek örgütlenme biçimi geleneksel örgütlenme biçimidir. Kırsal kesiminden göç edenler, aile ve aşiret bağı dışında bir bağ bilmemekte, formal bağlardan endişe duymaktadır. Bir bölümü yaşamı boyunca resmi hiçbir kuruma uğramamıştır, kimliğini bile oldukça geç yaşta ve köy muhtarı aracılığıyla edinmiştir. Kültür ve eğitimleri bir sivil toplum kuruluşu içinde yer almaya uygun olmadığı gibi, ekonomik durumları da sivil toplum kuruluşlarına aidat ödemeye müsait değildir. Söz konusu durum değişmeye başlamakla birlikte, hâlâ yeterli düzeye ulaşmamıştır.

Doğu’dan göç edenlerin kurdukları hemşehri derneklerinin etki ve faaliyet alanlarının da, diğer bölgelerden göç edenlere göre daha dar kapsamlı olduğu görülmektedir. 2011’de İstanbul’da kurulan Tokat İli Madas Köyü Sosyal Yardımlaşma Derneği (MADAS-DER) Yönetim Kurulu Üyesi Erdal Elibüyük, rapor kapsamında kendisiyle yapılan görüşmede derneklerinin faaliyetlerini şu şekilde özetlemiştir: “Derneğimiz, İstanbul Tokatlılar Derneği Federasyon (İSTOKDEF) üyesidir. Hemşehrilerimizin cenaze, düğün ve diğer etkinliklerini duyurur; onların acı ve sevinçlerine ortak oluruz. Bu, her hemşehri derneğinin fonksiyonudur. Ama biz, bundan fazlasını da yapıyoruz. Mukaddes günlerde derneğimizde mevlit, vaaz etkinlikleri düzenler, hemşehrilerimizin manevi yönden kendisini korumasına katkıda bulunuyoruz. Yeşilay Derneği ile işbirliğimiz var. Belli dönemlerde Yeşilay görevlileri derneğimize gelip sigara, alkol, uyuşturucu kullanımının zararları hakkında hemşehrilerimizi

¹² Ahmet ÖZKİRAZ ve Yavuz ACUNGİL, **a.g.m.**, s.254.

bilgilendiriyorlar. Sosyal Sorumluluk Projesi diye bir proje oluşturduk. Türk Kızılay'ı ile işbirliğimiz var. Her yıl Kızılay'a kan bağışında bulunuyoruz. Yine gerekli kurumlarla işbirliği yaptık, hemşehrilerimize ilkyardım eğitimi verdik.”

Aktif ve etkin hemşehri dernekçiliği çalışmaları yürütmek önemli düzeyde kurum kültürü gerektirmektedir. Doğu illerinden göç edenler ise, kendilerini bu hususiyetten yoksun görmektedirler. Örneğin, İstanbul'un Beyoğlu Tarlabası'nda kurulan Mardin'in Dargeçit Köyleri İle Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (DARDER), MADAS-DER ile aynı amaçlar için kurulmuş olmasına rağmen dernek üyeleri, derneklerinin bir köy odası olmaktan başka bir iş görmediğini ve hemşehrilerine yeteri kadar hizmet vermediğini düşünmektedir. Bu durum, Doğu'dan göç edenlerin kurdukları hemşehri derneklerinin kent kültürüne geçişte aracılık vasfını tam olarak yerin getiremediğine işaret etmektedir.

Özetle, hemşehri dernekleri, geleneksel ilişkiler ağından modern ilişkiler ağına geçişte ikilem ve bocalama yaşayan bireylerin kent kültürüne uyum sağlamasında önemli bir tampon kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de 1950’lerden sonra hızlanarak gerçekleşmekte olan göç hareketleri, 1990’lı yıllarda “güvenlik göçleriyle” farklı bir boyut kazanmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan söz konusu göçlerin travmatik sonuçları hâlâ etkisini sürdürmekteyken; çatışmaların tekrar başlaması yeni bir göç dalgasını da tetiklemiştir. Bu durumda göçlerin olumsuz sonuçlarını minimize etmeye dönük girişimlerde bulunmak önem arz etmektedir.

Sosyal devlet anlayışının yetersizliği ve yerel yönetimlerin ilgisizliğinden ötürü göç sonrası ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda göç olgusu, aynı zamanda bir sosyal politika sorunu olarak ele alınmalıdır. İdari mekanizmaların istenilen düzeyde performans sergileyememesinden doğan boşluğu ise “hemşehri dernekleri” doldurmaya çalışmaktadır.

Kente göç eden fakat uyum sağlamakta problemler yaşayan, iş ve konut edinme noktasında zor durumda olan, göç ettikleri yerlerde ötekileştirmeye maruz kalan bireyler, kendilerine benzer kimselerle dayanışma duygusu içerisine girmektedirler. Hemşehrilerle sürdürülen bu ilişkiler, kurumsallaşarak resmi bir hüviyet kazandığında hemşehri dernekleri ortaya çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşu kategorisinde değerlendirilen hemşehri dernekleri, üyeleri arasında yardımlaşma ve dayanışmayı kalıcı bir şekilde tesis etmek amacıyla kurulmaktadır. Ortak noktaları aynı memleketten olmak olan insanlar, hemşehri dernekleri aracılığıyla kent ortamında öz kültürlerini yaşayabilmekte, ekonomik sorunlarını azaltmakta, zorlanmadan iletişim kurabileceği sosyal bir çevre edinmekte ve siyasal taleplerini yönetim erkine ulaştırmada imkânlar elde edebilmektedir. Ayrıca hemşehri dernekleri aracılığıyla üyeler, birliktelik içerisinde kendi memleketlerini de kalkındıracak girişimlerde bulunmaktadır.

Hemşehri dernekleri, göç eden kitlelerin sorunlarının giderilmesinde, yeni olanakların oluşturulmasında ve kent kültürüne geçişte aracı kurumlardır. Bu nedenle, hem göç edenler hem de göç ettikleri yerleşim alanları açısından ehemmiyet arz etmektedirler.

Sonuç olarak, raporumuzda yapılan tespitlerden yola çıkılarak hemşehri dernekleriyle ilgili yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir:

- Hemşehri derneklerinin olumlu işlevlerinin arttırılmasına dönük projeler geliştirilmelidir.
- Hemşehri derneklerinin kent içinde bir “gettolaşmaya” sebebiyet vermesi ve içe kapanık bir topluluk ağı oluşturması engellenmelidir.
- Hemşehri dernekleri, bir tür lokal ve kahvehane olarak kullanılmak yerine; manevi değerlerin yeni nesillere aktarıldığı ve çeşitli meslekî becerilerin kazanıldığı kültür merkezleri olarak faaliyet yürütmelidir.
- Hemşehri dernekleri, sosyal politikalar bağlamında ekonomik olarak desteklenmelidir.
- Hemşehri dernekleri, kamuya yararlı dernekler statüsüne alınmalıdır.
- Hemşehri derneklerinin devletin resmi kurumlarıyla ortak projeler geliştirmesine olanak tanınmalıdır.
- Türkiye’nin genel göç sorunlarıyla ilgilenecek bir “Göç Bakanlığı” kurulmalı, belediyelerle birlikte söz konusu bakanlık bünyesinde de “hemşehri dernekleri birimi” oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

AKÇA, Ercan: **Büyükşehir Belediyelerinde, Hemşehri Derneklerinin Yerel Siyaset ve Kent Yönetimi Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

KIZILÇELİK, Sezgin: **Sosyoloji Yazıları 2**, Anı Yayıncılık, Ankara 2000.

KÖSE, Aynur: “Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik” **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Sakarya 2008.

KURTOĞLU, Ayça: **Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

KURTOĞLU, Ayça: “Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, <https://ejts.revues.org/375>

ÖZDEMİR, Gürbüz: “Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/6, p.577-593, Ankara 2013. www.turkishstudies.net/

ÖZKİRAZ Ahmet ve ACUNGİL Yavuz: “Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Sürecindeki Rolü (Tokat Örneği)”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 1, s.247-272, Haziran 2012.

ŞAHİN, Elif Bilge: **Hemşehri Dernekleri ve Siyasal Katılım: Mersin Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2015.

TERZİ, Elvan ve KOÇAK, Yüksel: “Hemşehri Dernekleri, Hemşehrilik Bilinci ve Kentlileşme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Sultangazi’deki Karşılıklı Hemşehri Dernekleri Örneği”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 32, s.137-150, Konya 2014.

YAPILAN MÜLAKATLAR

Bingöl Kültür ve Dayanışma Vakfı (BİNDAY) Başkanı Müslüm Ayyıldız

Erzurum Aziziye Elmalı Köyü Derneği Başkanı İsmail Kasçı

Gümüşhane Yayladere Köyü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı

Mardinliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Abdurrahman Geçgin

Tokat İli Madas Köyü Sosyal Yardımlaşma Derneği (MADAS-DER) Yönetim Kurulu Üyesi Erdal Elibüyük

Tokat Dernekler Federasyonu Başkanı Ahmet Yılmaz

Sivas Koyulhisar Akseki Köyü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Faruk Coşgun